

MÜFEVİDA

ninde cebir de tefvîz de yoktur” şeklinde bir ifade Ca’fer es-Sâdık’a nisbet edilmiştir (Batalyevsî, s. 87, 89).

BİBLİYOGRAFYA :

Lisânü'l-Arab, “fvz” md.; Tehânevî, *Keşşâf*, II, 1128; Sa’d b. Abdullah el-Kummî, *el-Makâlât ve'l-fırak* (nşr. M. Cevâd Meşkûr), Tahran 1963, s. 92; Nevbahî, *Fıraku’ş-Şî’a*, s. 71; Eş’arî, *Ma-kâlât* (Ritter), s. 16; İbn Bâbeveyh, *Risâletü'l-i’tikâdâtü'l-İmâmiyye: Şîi-İmâmiyye'nin İnanç Esasları* (trc. Ethem Ruhi Fiğlalı), Ankara 1978, s. 114-120; Bağdâdî, *el-Farâk* (Abdülhamîd), s. 251, 333; Batalyevsî, *el-İnşâf* (nşr. Ahmed Ömer el-Mahmesânî), Kahire 1319, s. 87, 89; Fahreddin er-Râzî, *İ’tikâdât* (Neşşâr), s. 59; Muhammed b. Hasan ed-Deylemî, *Beyânü mezhebi'l-Bâ-tniyye ve buhlânihi* (nşr. R. Strothmann), İstanbul 1938, s. 2, 89; Ebû Muhammed Osman el-İrâkî, *Sapıklarla Dinsizlerin Çeşitli Mezhepleri* (trc. Yaşar Kutluay), Ankara 1962, s. 39-40; Abdullah Hasan el-Müsevî, *Hadîş haule'l-cebr ve't-tefvîz*, Beyrut 1986, s. 135-136; Ca’fer es-Sühbânî, *Buhûş fi'l-mîlel ve'n-nihâl*, Kum 1416, VII, 19-20; Ali Refîî, “Tefvîziyye”, *DMT*, V, 11-13.

MUSTAFA ÖZ

MÜFİD

(المفيد)

Muhaddis mertebesinden üstün, fakat hâfız derecesine ulaşamayan hadis âlimi.

Sözlükte “servet ve ilim elde etmek, bunlardan başkalarını faydalandırmak” anlamındaki ifâde masdarından türeyen müfid kelimesi terim olarak hadisleri senedleriyle nakleden, bunların metinlerini ezbere bilen ve senedlerde adı geçen râvilerin güvenilir olup olmadığı konusunda görüşleri bulunan kimseyi ifade eder. Müfid, muhaddisleri tanıdığı ve hangisinin isnadının daha âlî olduğunu bildiği için hadis talebelerine öncelikle hangi muhaddislerden hadis rivayet etmeleri gerektiği konusunda yol gösterir. Hadis hâfızlarının terip ettiği imlâ meclislerinde hadis yazmak üzere toplanan pek çok talebe arasında hocanın okuduğu hadisleri ve yaptığı açıklamaları duyamayan veya anlamayanlara yardımcı olur. Nitekim Memlûkler dönemi medreselerinde müfidin ders çalışmaları esnasında öğrencilere yardım ettiği bilinmektedir (*DîA*, XXVIII, 326). Müfidin zamanla hâfız mertebesine ve sahasında otorite demek olan imam seviyesine çıkması mümkündür. Bu terimi diğer tabakat yazarları gibi eserlerinde kullanan Zehebî bazı muhaddislerin sadece müfid olduğunu belirtirken (*Tezkiretü'l-huffâz*, III, 979; IV, 1227, 1354, 1355, 1444) Ebû Bekir eş-Şâfiî gibi âlimler hakkında “imam hüccet

müfid” (*a.g.e.*, III, 880), İbn Nâciye ve Ebû Hafs Ömer b. Ca’fer el-Basrî gibi âlimler için “hâfız müfid” (*a.g.e.*, II, 696; III, 845, 850, 934), İbnü’s-Simsâr diye bilinen Ebûl-Abbas Muhammed b. Mûsâ ed-Dîmaşkı gibi muhaddisler hakkında “hâfız sika müfid” (*a.g.e.*, III, 984), Hattâbî için “imam allâme müfid” (*a.g.e.*, III, 1018), İbn Hinzâbe hakkında “vezir kâmil hâfız müfid imam” (*a.g.e.*, III, 1022), çağdaşı İbn Râfi için de “hâfız müfid rehâl mütkın” (*el-Mu’cemü'l-muhtaş bi'l-muhaddisîn*, s. 229-230) tabirlerini kullanmıştır.

Zehebî, “Müfid” lakabıyla anılan Ebû Bekir Muhammed b. Ahmed b. Muhammed el-Cercerâî’yi (ö. 378/988) tanıtırken bu lakabın III. (IX.) yüzyıldan önce kullanıldığını söylemekte (*Tezkiretü'l-huffâz*, III, 979), Abdülfettâh Ebû Gudde hadis hâfızı Ebû İshak İbrâhim b. Ürme el-İsfahânî (ö. 266/879) ve İbn Nâciye’nin de (ö. 301/914) müfid olduğunu yine Zehebî’nin eserine dayanarak zikretmektedir (Leknevî, s. 60-63). IV. (X.) yüzyılda Ebû Bekir Ahmed b. Amr et-Tahhân (Zehebî, *Tezkiretü'l-huffâz*, III, 845), Ebûl-Kâsım Hafs b. Ömer el-Erdebîlî (*a.g.e.*, III, 850), Ebûl-Abbas el-Esam (*a.g.e.*, III, 860) gibi birçok muhaddis hakkında aynı lakabın kullanıldığı, Şii âlimlerinden Şeyh Müfid’in bu lakapla tanındığı bilinmektedir. VI. (XII.) yüzyılda ise muhaddis olduğu söylenmekle birlikte rivayetleri pek önemsenmeyen Ebûl-Berekât el-Bağdâdî (İbn Hacer, V, 11) müfid lakabıyla anılmıştır. Müfid kelimesi, Şehîd-i Sâni’nin *Münyetü'l-mürîd fi âdâbi'l-müfid ve'l-müstefîd* adlı kitabında olduğu gibi (nşr. Rızâ el-Muhtârî, Kum 1409/1989) “öğretmen” anlamında da kullanılmıştır.

BİBLİYOGRAFYA :

Münzirî, *Cevâbü'l-hâfız Ebi Muhammed ‘Abdil‘azîm el-Münzirî el-Mişrî* (nşr. Ebû Gudde), Halep 1411, s. 128; Zehebî, *Tezkiretü'l-huffâz*, II, 696; III, 845, 850, 860, 880, 934, 979, 984, 1018, 1022; IV, 1227, 1354, 1355, 1444; a.mlf., *A‘lâ-mü'n-nübela‘*, XII, 116-118; XVI, 269-270; XVII, 344-345; a.mlf., *el-Mu‘cemü'l-muhtaş bi'l-muhaddisîn* (nşr. M. Habîb el-Hîle), Taif 1408/1988, s. 229-230; Sübkî, *Mu‘idü'n-ni‘am ve mübidü'n-nikam*, Beyrut 1407/1986, s. 85; İbn Râfi, *el-Vefeyât* (nşr. Sâlih Mehdi Abbas – Beşşâr Avvâd Ma‘rûf), Beyrut 1402/1982, I, 32; İbn Hacer, *Lisânü'l-Mizân*, V, 11; Leknevî, *er-Ref‘ ve't-tekmil*, s. 59-63; Abdülhâdî Ahmed el-Hüseynî, *Mezâhîrü'n-nehdatü'l-hadîsiyye fi ‘ahdi Ya‘kûbe'l-Manşûrî'l-Muvaħhidî*, Tıtvân 1402/1982, I, 224-225; Talât Koçyiğit, *Hadis Terimleri Sözlüğü*, Ankara 1992, s. 312; Mücteba Uğur, *Ansiklopedik Hadis Terimleri Sözlüğü*, Ankara 1992, s. 258-259; Nebi Bozkurt, “Medrese”, *DîA*, XXVIII, 326.

M. YAŞAR KANDEMİR

MÜFİD, Şeyh

(الشيخ المفيد)

Ebû Abdillâh Muhammed b. Muhammed b. en-Nu‘mân el-Hârisî el-Ukberî (ö. 413/1022)

İmâmiyye Şîası’nın önde gelen kelâm, fıkıh ve hadis âlimi.

Çağdaşı İbnü’n-Nedîm ve öğrencisi Ebû Ca’fer et-Tûsî’ye göre 338 (949-50) yılında Bağdat’ın kuzeydoğusundaki Ukberâ’da dünyaya geldi. 333 (945) veya 336 (947-48) yılında doğduğu şeklindeki rivayetler kabul görmemiştir. Güney Arapları’ndan Benî Hâris b. Kâ’b kabilesine mensup olan babası İmâmiyye’nin Vâsit’taki muallimlerinden olduğu için İbnü’l-Muallim diye anılmışsa da daha çok Şeyh Müfid olarak tanınmıştır. Kaynaklarda belirtildiğine göre bu lakap, küçük yaşta ders okurken rivayet-dirayet meselesiyle ilgili olarak hocası Ali b. İsâ er-Rummânî ile cereyan eden ilmî tartışmalardan sonra bizzat onlar tarafından verilmiştir. İlk eğitimini babasından alan Müfid on yaşlarında iken Bağdat’a gitti. Burada Mansûr Camii’nde verilen hadis derslerine katıldı. Ahmed b. Velîd el-Kummî, İbnü’l-Cüneyd, Muhammed b. Ahmed b. Ali el-Kummî ve Şeyh Sadûk diye meşhur olan İbn Bâbeveyh el-Kummî’nin de içlerinde bulunduğu Kum hadis ekolünde bilgilerini geliştirdi. Fıkıh Ca’fer b. Muhammed b. Kuleveyh el-Kummî’den tahsil etti. Kelâm konusunda asıl hocası, İmâmiyye kaynaklarında Ebû Sehl en-Nevbahî’nin öğrencisi olduğu belirtilen Ebûl-Ceyş Muzaffer b. Muhammed el-Belhî el-Ver-râk’tır. Ayrıca Ebû Abdullah el-Basrî ve Rummânî’den Basra Mu‘tezile ekolünün düşüncelerini de öğrendi. Şeyh Müfid, kendi devrindeki İmâmîler’in kelâm konusunda lideri ve mezhebin sözcüsü kabul edildi. Ebû Hayyân et-Tevhîdî gibi çağdaşı olan yazarlar da bu görüşü kabul ederek onu İmâmiyye’nin reisi ve sözcüsü diye tanıtır (*el-İmtâ‘ ve'l-mu‘ânese*, I, 143). Bağdat’ta düzenlenen ilmî tartışmalara katıldı, mezhebini yaymak için Kerh’in Derbürriyâh’taki camisinde ve kendi evinde toplantılar yaptı. Öğrenci yetiştirme konusunda gayret gösteren Müfid’in, Büveyhî Emîri Adudüdevle’den kendisine intikal eden malî imkânları öğrencilerinin masraflarını karşılamak için harcadığı bilinmektedir. Aralarında bizzat kendisinden ders alan Şerîf el-Murtazâ ve onun öğrencileri Şerîf er-Radî, Ebû Ca’fer et-Tûsî, Ahmed b. Ali